

СТАНОВИЩЕ

от проф. д-р Марийка Радева за докторската дисертация на Маргарет Поппетрова на тема „Книгоиздаването в социалистическа България: процеси и политики 1944-1956 г.“

Представената дисертация е посветена на една, според мен, изключително важна за българската история тема: дълбоките и всеобхватни процеси на откъсване на българската култура от нейния естествен европейски контекст и насилственото ѝ обвързване с болшевишко-сталинските модели на СССР. Избраните хронологични граници съответстват на доминиращата днес в историографията периодизация на политическата история.

Мисля, че формулировката на заглавието, което докторантката обосновава убедително, не би загубила от отпадането на определението „социалистическа“.

Ясно, точно и изследователски адекватно са формулирани целта и задачите на дисертацията. Веднага ще подчертая, че посочените методи и подходи за изследване са последователно и коректно инструментализирани в обработката и анализа на огромния масив информация от различните източници в трите глави на труда.

Хронологично-тематичният подход, използван при структуриране на дисертационния труд, съответства на естеството на източниците. Те впечатляват с разнообразие и изобилие на факти, които Маргарет Поппетрова полага успешни усилия не само да систематизира, но и в голяма степен да анализира и интерпретира. В тази съвсем нелека задача на систематизация и обработка се включва отличното познаване на многобройни изследвания, отразено в историографския обзор и адекватното цитиране в изложението.

Тематично-хронологичният подход предопределя повторението на различните насоки на книгоиздаването в периодите, на които са посветени отделните глави на труда.

ПЪРВА ГЛАВА е онадсловена: „Книгоиздаването в преходния период 1944–1948 г.“ Тя проследява с изобилие от културни и политически факти постепенното дистанциране от принципите на частната инициатива, свободата на избор и непосредствените културни контакти със западните културни модели в областта на книгоиздаването и постепенното стагниране на тази дейност. Изложението е информиращо, аналитично и коректно на различни трудове – историографски, библиографски, литературоведски, статистически данни по обсъжданите теми.

Промените в политическата реалност и съпровождащата ги пълзяща идеологизация и пропагандни тенденции в книгоиздаването докторантката проследява синхронно. Чрез личностите, които ги прокарват, тя откроява засилващата се политизация и цензура. Обръща внимание върху институционалните промени, които ще осигурят прилагането на новите културни модели за функциониране на културните политики. Докторантката прави критична преценка на грешките в това културно строителство: невежество, прибързаност, некомпетентност, субективизъм, репресии, чистки в творческите организации, налагане на „комунистическата представа за новия тип култура“ по съветски модел.

Интересни страници разкриват грубата и некомпетентна намеса на комунистическите лидери в културните политики. Казано кратко, в глава първа, докторантката изгражда модела на изследване, който умело се прилага в следващите две глави на труда.

ВТОРА ГЛАВА „Създаване на социалистическото книгоиздаване 1948–1952 г.“ разглежда усиленото влияние на политическата система и нейните идеологически опори и пропагандни концепции върху културната сфера като цяло и в различните аспекти на книгоиздаването. Държавната книгоиздателска система се проследява със статистическа прецизност в нейните две фази – на формиране и установяване. Не са пропуснати съответните коментари и исторически преценки, запазващи научна дистанция от пропагандния дух на времето, с критичен поглед към действията на властта. В детайли е проследено създаването и дейността на Държавното издателство „Народна просвета“ и „Български писател“. Обособен е параграф за присъствието на съветската книга в България и нейния „абсолютен връх“ през 1951–1952 г. Той е от същностно смислово значение и послание към всеки читател.

В обилието от информация М. Поппетрова не пропуска оценъчните разсъждения и коментари върху идеологическото насилие, както и скритата съпротива в културните среди за запазване на културното наследство. Една тенденция, която ще се засили след 1956 г.

В заключителния коментар на тази глава докторантката прави убедителни изводи върху периода като време, в което се поставят основите на социалистическото книгоиздаване, а промените в тази културна сфера водят към унификация и пълна идеологизация.

ТРЕТА ГЛАВА носи краткото, но твърде изразително заглавие „Ръководено книгоиздаване“. Съдържанието на текста продължава логиката на замисъла за надграждане на характеристиката на културните процеси, подчинени на контрола и

администрирането. Съветизацията и началото на нейното преодоляване докторантката аргументира с обичайното обилие от проверени факти, но и с ясно отношение и изследователски коментар. Чрез навлизането в механизмите на цензурата, култивирането на автоцензура, разкриването на дейността на Главлит М. Поппетрова реконструира злокобната картина на несвободата в чувствителната сфера на книгоиздаването. Струва ми се, че тези факти могат да подпомогнат днес и други хуманитарни науки в трудния процес на осмисляне на последиците от близкото минало на България.

Разбирам желанието на докторантката да включи в своето изследване и учебникарската литература, монопол на Държавно издателство „Просвета“, но той е фрагментарен и незадоволителен, особено по отношение на учебниците по история. Това, може би, между другото, се дължи и на непознаване на публикации по тази тема.

В тази част на дисертацията намират отражение и първите прояви на противодействие на догматизма, на критичност към политическата система, но при продължаващ идеологически натиск и съпътстващата го психологическа обстановка не само в писателските среди.

В коментара на културните процеси и политики в книгоиздаването през периода 1952–1956г. докторантката извежда двете противоположни тенденции – на контрола и цензурата, но и на „известно либерализиране“. Намирам, че това е обективен и непредубеден подход.

ЗАКЛЮЧЕНИЕТО НА ДИСЕРТАЦИЯТА БИХ ОПРЕДЕЛИЛА КАТО ИСТИНСКО ПОСТИЖЕНИЕ на докторантката. Сред неговите достойнства бих посочила: умение за осмисляне на ново равнище изводите от изследването, търсене на историческите смисли и по-дълбоко навлизане в историческата ситуация, както и добрия стил в комуникиране на интерпретациите, до които достига.

Библиографията и приложенията се вписват във високата ми оценка за осъществения от докторантката изследователски път.

АВТОРЕФЕРАТЪТ отговаря на изискванията.

ПРИЕМАМ систематизираните от М. Поппетрова приноси на дисертацията.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ НА СТАНОВИЩЕ

Докторската дисертация на М. Поппетрова показва, че тя притежава основни изследователски умения за:

- събиране на информация от автентични исторически документи и съчетаване с анализ и обективна интерпретация на българското книгоиздаване през първото

десетилетие след преврата на 9 септ. 1944 г., професионално вграждане на собствените изводи в общата картина на процесите и политиките в разглежданата област на българската култура,

- коректно цитиране на използваните многобройни изследвания с пряко отношение към изследваната тема,
- за анализ и обобщения на различни равнища на изследване с прилагане на избрани подход и принципи.

Използваната изследователска методология от М. Поппетрова постига заявените цели и задачи. на своята докторска теза.

Стилът на изложение на докторантката, макар с видима претрупаност на места, остава добър и податлив на последваща научна редакция.

Убедена съм, че този обобщаващ труд заслужава да бъде публикуван като самостоятелна монография.

При една допълнителна работа върху представения текст е наложително специално внимание към учебниците по история или отпадане на информацията в сегашния ѝ вид.

Убедена в достойнствата на докторската дисертация на Маргарет Николаева Поппетрова, предлагам на Научното жури да ѝ присъди образователната и научна степен „доктор“.

София, 4 май 2022 г.

Проф. д-р Марийка Иванова Радева